

Välskrivet om arbetarfrågan

BOKANMÄLAN

Förra sekelskiftet var en tid med utmaningar som i vissa avseenden för tankarna till vårt eget sekelskifte. Då gällde det arbetarfrågan. Nu står invandrarfrågan i fokus. I båda fallen handlar det om hur en grupp som till stor del befinner sig i ekonomiskt och socialt utanförskap ska kunna integreras (dras eller slå sig in) i samhällets huvudfåra.

Om det förra sekelskiftet har ekonomihistorikern Sven Hellroth skrivit en doktorsavhandling i vilken arbetarfrågan är en ”drivande faktor”. Vad är det då som drivs? Jo, för det första den statistiska bevakningen av arbetsmarknaden och för det andra, som en följd av det första, den statliga konjunkturbevakningen. Avhandlingen heter följaktligen *Från arbetsstatistik till kon-*

junkturöversikt och täcker perioden från 1893 till 1914.

Detta är en period i svensk ekonomisk historia som varit föremål för åtskilliga avhandlingar och artiklar om arbetarfrågan eller ”den sociala frågan”. Ett särskilt kraftfullt spår har avsatts av de forskare som försökt finna rötterna till 1930-talets krispolitik i 1900-talets första årtionde.

Har då Hellroth lyckats leverera ny kunskap om denna tid och miljö? Ja, man är benägen att hålla med om hans egen bedömning av vad han har tillfört forskningen: helt ny kunskap om arbetsstatistiken och fyllda luckor i kunskapen om konjunkturbevakningen samt bidrag till forskningen om ekonomiska barometrar, svensk statistikhistoria och myndigheter som Kommerskollegium och Socialstyrelsen.

Hellroths uttalade syfte är att beskriva och analysera uppkomsten och institutionaliseringen av statistiksam-

Sven Hellroth: *Från arbetsstatistik till konjunkturöversikt – arbetarfrågan och etablerandet av en statlig konjunkturbevakning i Sverige 1893–1914*, Stockholm Studies in Economic History 60, 2011, 328 sidor, ISBN 978-91-86071-78-3.

manställningarna om arbetsmarknaden och konjunkturen i allmänhet mellan 1893 och 1913. Varför behövdes de, vem tog initiativ, hur såg de ut?

För att besvara dessa frågor har han gått igenom ett digert material – litteratur, offentligt tryck, tidskrifts- och tidningsartiklar, arkivmaterial – och belagt alltsammans i en omfattande notapparat. Han har åstadkommit ett respektingivande arbete, en avhandling av gammal god typ där författaren inte tar några gen- eller omvägar utan tålmodigt trösklar sig igenom ett stort fält för att skilja agnar från vetet.

Avhandlingen är mycket detaljerad trots att författaren uppenbarligen skalat bort hundratals sidor för att få ner den till hanterligt format. Den är i huvudsak välskriven, formulerad på normalsvenska och försöker inte briljera med en onödig begreppsapparat.

Dispositionen är logisk och symmetrisk. Efter inledningen och en översikt som tjänar som inkörspport och förser läsaren med viss bakgrundsinformation – om svensk ekonomi, arbetsstatistik och konjunkturbarometrar i de stora industriländerna, myndigheter som Kommerskollegium och SCB och statliga utredningar om statistikens organisering – följer en del om vardera arbetsstatistiken och konjunkturöversikten. Varje del består av tre kapitel som målar upp en förhistoria, olika initiativ och en slutprodukt. Det hela avslutas naturligtvis med en sammanfattning och diskussion. Att de båda delarna sönnerfaller i vardera tre kapitel motiveras med att avhandlingen är upplagd enligt en ”narrativ struktur” med förhistoria, mittparti och avslutning. Detta är, som jag upplever det, ett av de få försöken att krängla till terminologin. En berättelse är en berättelse och om den, som här, är väl disponerad och flyter på blir den knappast bättre av upprepat ordande om narrativ struktur. Och vad är det

som säger att en berättelse alltid måste ha tre delar?

Ett annat grepp som Hellroth tar till är att låta ett antal ”centralgestalter” föra handlingen framåt. Dessa gestalter är alla förhållandevis väl kända från det tidiga 1900-talets socialpolitiska debatter: Ernst Beckman, Henning Elmquist, Gunnar Huss, Edward Wavrinsky och Erik Palmstierna. De ackompanjeras av en rad sidogestalter, inte minst nationalekonomer som Gustav Cassel, Eli Heckscher och Sven Brisman. Mot detta grepp har jag inget att invända. Tvärtom. Jag har personligen svårt att förstå hur idéer sprids och förlopp äger rum om influenser och händelser inte bryts ner till ett individuellt plan. Här kan man inte låta bli att imponeras av hur ambitiöst Hellroth har gått till väga. Han har inte nöjt sig med att konsultera biografiska arbeten utan har gått till huvudpersonernas arkiv och förlagt små minibiografier till notapparaten.

Den avgörande tesen i avhandlingen, som framgår redan av titeln, är att det finns en nära och bärande koppling mellan arbetsstatistik och konjunkturöversikt. Det är självklart att det finns en sådan koppling. Frågan är bara hur nära och bärande den är och om den är den enda koppling som låter sig göras.

Det framgår på åtskilliga ställen i avhandlingen att en krisbarometer eller konjunkturöversikt måste baseras på information från finans-, varu- och arbetsmarknaderna. Här satt olika aktörer på information, främst Riksbanken och Kommerskollegiums avdelningar för näringsstatistik och arbetsstatistik. Det verkar alltså finnas åtminstone tre utvecklingslinjer som kan tänkas leda fram till konjunkturöversikten, varav en lagts under luppen i den här avhandlingen.

Till saken hör, vilket med all önskvärd tydlighet framgår i avhandlingen, att omslagen på arbetsmarknaden ligger sist i konjunkturförloppet och att

alltså arbetsstatistiken inte ger en tidig signal om vart konjunkturen är på väg. Det måste innebära att indikatorerna för finans- och varumarknaderna har väl så stor betydelse för utformningen av en barometer som indikatorerna för arbetsmarknaden.

Det var också länge oklart vilken myndighet som skulle bli huvudman för barometern – Riksbanken, SCB eller någon av Kommerskollegiums olika avdelningar. Palmstierna, som var initiativtagare till konjunkturbarometern, föreslog slutligen att den skulle förläggas till Kommerskollegiums näringsstatistiska avdelning och inte till den arbetsstatistiska.

En annan tanke som går igenom avhandlingen är att huvudsyftet med krisbarometern var att möjliggöra för stat och kommun att planlägga sin sysselsättningspolitik, att variera sina projekt kontracykliskt. Här är Hellroth inne på en av de frågor som stått i centrum för debatten om krispolitikens rötter. Säkert var ett viktigt syfte med konjunkturbevakningen att bereda vägen för konjunkturuomfördelade offentliga arbeten. Men var det nästintill enda syftet?

Varför var det i så fall så viktigt att publicera en barometer riktad till näringsliv och allmänhet? En så riktad information borde väl logiskt sett ha som syfte att hjälpa alla möjliga aktörer – inte bara politiker och myndigheter – att under ordnade former anpassa sin verksamhet efter den konjunkturella

utvecklingen? Här kan man åberopa citat såväl i som utanför avhandlingen av namn som Huss, Palmstierna och Cassel som går ut på att barometern skulle vara till nytta för *hela* näringslivet. Det verkar därför inte orimligt att betrakta konjunkturöversikten som ett exempel på vad man kan kalla indikativ planering snarare än som enbart ett underlag för offentlig arbetslöshetspolitik.

Dessa invändningar förtar inget av avhandlingens värde. De handlar mest om nyanser och tyngdpunkter. Att Hellroth vilar tungt på kopplingarna mellan arbetsmarknadsstatistik, konjunkturöversikt och offentliga arbeten är inte svårt att förstå. Hans genomgång av hur bevakningen av arbetsmarknaden utvecklades fogar nya sidor till historiskskrivningen och stakar ut riktningen för den fortsatta berättelsen. Dessutom har han, som redan nämnts, tvingats skära bort åtskilliga sidor för kunna driva sin berättelse framåt utan att sinkas av alltför många sidoblickar.

Den goda nyheten är därmed att det finns fler trådar att dra i och en manusbunt i byrålådan att plocka fram om den gode Hellroth vill fortsätta att skriva konjunkturbevakningshistoria. Det är bara att hoppas att det är det han vill och att han får möjlighet därtill.

Benny Carlson

Professor i ekonomisk historia vid Lunds universitet och verksam vid Centrum för ekonomisk demografi i Lund